

Kind en strand

door J. A. Nijkamp

Als ik aan mijn jeugd denk, aan de stille straat waar je rustig kon tollen, aan mijn tuintje en aan de droge sloot in de buurt, waar onder de brandnetels bij vochtig weer grote en dikke naaktslakken kropen, welt in mijn geheugen ook altijd het bolderende geluid op van de hoge schelpkarren, die dag in, dag uit de schelpen van het strand naar de kalkbrandery brachten, die geen honderd meter van ons huis af lag. Ze lagen daar in hoge bergen te wachten voor ze in de oven verdwenen en het was strikt verboden erbij te komen. De zuigkracht, die deze duizenden, miljoenen schelpen op mij uitoefenden, was echter zó groot, dat ik het verbod nogal eens overtrad.

We gingen vaak met mijn ouders naar het strand, dat al druk was als er nog twintig andere mensen waren. De meeste kinderen spartelden onder het wakend oog van vaders en moeders in strandplasjes of, vlak aan de kant, in de grote zee. Weinig sportief jongetje als ik was liep ik dan 'schelpjes te zoeken'.

Die tijd ligt meer dan zestig jaar achter mij en er waren toen nog geen boekjes, waar je als kind de namen van de schelpen in kon vinden. Ik weet eigenlijk niet of ik wel wist, dat schelpen namen hadden, op één uitzondering na: het zaagje, dat alle kinderen kenden.

Thuis had ik van een oude zeepkist en tientallen doosjes een 'verzameling' gemaakt waar de schelpen op witte en sommige op rose watten ten toon lagen. Dat waren niet zo heel veel soorten omdat ik alleen 'mooie' en 'bijzondere' schelpen verzamelde: roze, citroengele, blauwe, bruine en nog meer kleuren 'schelpen', waarvan ik later ontdekte, dat ze 'Nonnetjes' en 'Platschelpen' heten; schelpen met ribbels, schelpen met gaatjes erin, enzovoorts. Al hadden ze geen namen, ze hadden wel allemaal een eigen identiteit en die was mij goed bekend. Ik droogde zeesterren en krabben in de zon om ze te bewaren. Met de zeesterren ging dat wel, maar de krabben begonnen na verloop van tijd toch te stinken.

Ik deed nog veel meer, vooral toen ik de lagere school verwisselde voor de H.B.S. en ik in het bezit kwam van een pas verschenen boekje, 'De schelpen van ons strand' door L. Dorsman Czn. Nog wat later kreeg ik de twee deeltjes van 'Het strandboekje' van Heinsius en Jaspers. Ik bezit ze nog alle drie en ik houd ze, al was het maar vanwege de vele herinneringen, zoals mijn eerste Fuikhorentje, mijn eerste Trapeveltje, Parelmoerneut, Tafelmesheft, Paardenzadel en ga zo nog maar even door. Al die herinneringen zijn verbonden met strandwandelingen, in hoofdzaak tussen Scheveningen en de Hoek, maar ook wel ten noorden van de Scheveningse haven. De schelpen zelf ben ik kwijt; ik schonk ze in de dertiger jaren aan het Museum Den Helder en ik heb zo'n stille hoop, dat ze daar nog zijn in het Biologisch Lescentrum.

Dat 'Den Helder' was geen toeval. Ik werd er in 1929 benoemd tot leraar biologie bij het M.O. en ik was omstreeks 1933 een der oprichters van het Museum Den Helder, dat in zijn opzet heel veel leek

op het Museum voor het Onderwijs in Den Haag, dat ik uit en terna kende en bewonderde. Het werd als het ware een 'centrum voor natuurbeschermingseducatie' avant la lettre. Iedere eerste zaterdag en zondag van de maand vertelde ik er voor honderden kinderen iets over 'de natuur in de volgende maand'. Ik wilde niet alleen 'vertellen'; ik trachtte de kinderen een 'opdracht' te geven om ze te leren zelf 'zien en ontdekken'; het zijn drie woorden, die mijn streven in het onderwijs het best karakteriseren.

Den Helder is als het ware door de zee omgeven en het spreekt vanzelf, dat mijn 'opdrachten' vaak iets met de zee te maken hadden. De populaire naam voor Den Helder is 'de Jutterij' en de inwoners heten 'jutters'. De oude Van Dale zegt, dat de jutter een 'stranddief' is; ik zou wat milder willen zijn en zeggen 'een jutter eigent zich alles toe wat onbeheerd aan strand of dijk ligt' en daartoe behoren natuurlijk de schelpen.

Alle Helderse kinderen kenden de 'Kokkels' of 'hartschelpen'. Ze werden op het Wad gevestigd en aan de haven in grote ketels gekookt. Ik heb me in die tijd laten vertellen, dat ze uitgevoerd werden naar België en Engeland, waar ze veel geconsumeerd werden. Kokkelschelpen liggen op het strand in overvloed en in vele grootten. In het museum legden we één groeiserie neer, een collectie kokkelschelpen van heel klein naar heel groot, naar grootte gerangschikt en het duurde niet lang of vele kinderen zochten voor zich zelf een groeiserie bij elkaar.

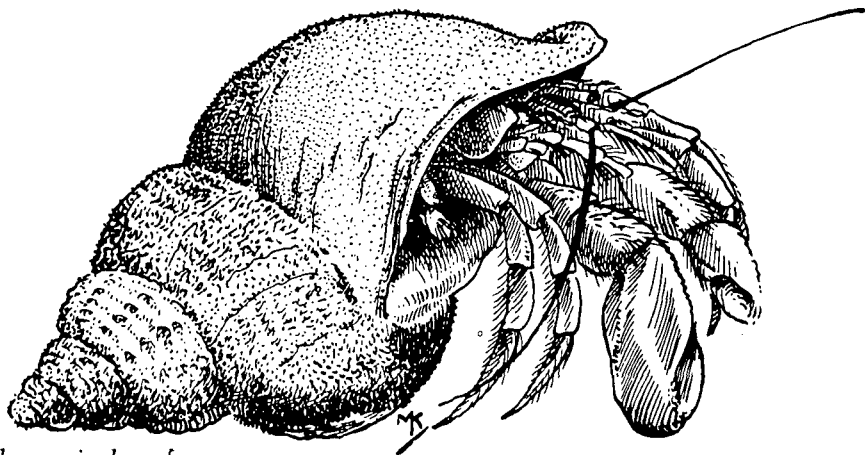
'Waar haalt u die hele kleintjes vandaan?' Ze leerden te zoeken in het gruis en kwamen zo en passant vele andere zaken, o.a. brakwaterhorentjes en wadslakjes, tegen. De 'groeilijnen' op de grote Kokkels werden al spoedig in verband gebracht met de kleinere kokkels en haast vanzelf ontdekten de kinderen, dat het echt een 'groeiserie' was, dat de grote

Kokkel aan het eind alle stadia doorlopen had, die ervoor lagen. Zó welde weer de vraag op: 'Maar hoe groeit dan zo'n schelp?'. Ze constateerden, dat de schelp aan de randen het dunst was en zonder veel moeite ontdekten ze, dat hij dus aan de rand moest groeien. De ringen op de oude schelpen waren dus 'groeilijnen' en voor een kind ligt de vergelijking met de 'jaarringen' bij de bomen voor de hand. Het was dan wel een tegenvaller als die vergelijking niet op bleek te gaan. Iedere stagnatie in de groei levert bij kokkels een 'groeiring' op en die stagnatie kan door vele oorzaken ontstaan.

Wat met Kokkels werd begonnen breidde zich natuurlijk uit tot andere schelpen, o.a. tot Grote strandschelpen en tot Amerikaanse boormossels. Het viel niet mee om die series te voltooien en ook daarvoor was zoeken in het gruis noodzakelijk.

Bij Grote strandschelpen en bij Mosselen komen nogal eens groeistoornissen voor, die zich uiten in een abnormale vorm van de schelp. Dat schiep nieuwe problemen, in het bijzonder als het glashelder was (een enkele maal bij Grote strandschelpen), dat een gat, midden in de schelp, gerepareerd was. Hoe flikt zo'n dier dat? Zou dan de hele mantel en niet alleen de rand kalk kunnen vormen? Hoe ging het dan met de volgorde 'opperhuid, parelmoerlaag en prismalaag'? Ik moest het antwoord wel eens schuldig blijven omdat ik het ook niet altijd wist. Overigens een stimulans om zélf te blijven waarnemen en zoeken.

Wat met Tweekleppigen (Mosselachtigen) werd begonnen kon natuurlijk gemakkelijk uitgebreid worden tot slakkehuisjes, in het bijzonder van de op één na grootste zeeslak, de Wulk. Hun horens werden bij Den Helder nogal eens gevonden. 'Hoe groeien die nu?' Wéér: zoek naar 'groeiseries' en vergelijk! Met een ijzerzaag zaagden we Wulken in de lengte door en de kinderen zagen hoe de windingen als

Wulk met heremietkreeft.

het ware om een spil draaiden. De jongste stadia van de Wulk moesten gezocht worden in de 'sponzen', de Wulken-eieren', die in werkelijkheid verzamelingen van verzamelingen eitjes bleken te zijn. Dat klinkt wat cryptisch, maar de kinderen ontdekten, dat er soms in één blaasje twee slakjes zaten. Ik ga hier niet dieper op in; ik vermeld slechts, dat de Wulk in ieder blaasje een aantal eitjes legt. Slechts een deel van die eitjes zal zich tot nieuwe Wulkjes ontwikkelen; een ander deel wordt eenvoudig gebruikt als voedsel door de slakjes, die voorbestemd zijn om tot Wulkjes uit te groeien. Ieder blaasje is dus een 'verzameling' en de hele spons is dus 'een verzameling van verzamelingen'.

Een andere slak, die zich ook leent voor het aanleggen van een groeiserie is het Wenteltrapje. Die was echter aan het Helderse strand nogal zeldzaam.

Slakkehuisjes komen niet alleen voor in de zee; we vinden ze ook op het land en in het zoete water. Dat opende nieuwe mogelijkheden. De op één na grootste landslak, de Segrijnslak, kwam in Helderse tuinen veel voor, in het bijzonder op plaatsen, waar klimop groeide. Het was niet zo moeilijk ook hiervan een 'groeiserie' te maken, waarbij de kinderen zélf

ontdekten, dat in de voorzomer de laatste winding van het slakkehuisje 'week' was; dat weke deel was het stukje, dat de slak er pas bijgemaakt had. De echte grote, de volwassen slakken, hadden een huisje waarvan de laatste winding 'hard' en zelfs 'verdikt' was.

In een der aquaria in het museum volgden we de groei van de heel jonge slakjes van de Posthorenslak of van de Poelslak. We konden nu in levende lijve, zien, wat we aan de dode horentjes van de Wulken al geconstateerd hadden: de toename van het aantal windingen bij de groei van de slak.

Soms werden er Wulken of Tepelhorens gevonden met een nog levende Heremiet er in en niet zelden was dan het huisje overwoekerd door een kolonie Ruwe zee-rasp. In het aquarium zagen we hoe het huisje over het zand schoof als de Heremiet zich verplaatste en de kinderen ontdekten het slijpvlak op het horentje, dat (eens) door een Heremiet bewoond was geweest.

Aan het strand vonden we veel rugschilden van Strandkrabben en tussen de stenen van de dijk troffen we wel eens een levend dier aan, dat een week rugschild had. Toen tot overmaat van vreugde in het aquarium in het museum een kreeft vervelde, was het groeiproces bij kreeften

en krabben ineens duidelijk en begrepen de kinderen ook waar de vele lege rug-schilden van de Strandkrabben vandaan kwamen.

Dán groeide dus ook een Heremiet en hoe moest dat nu met het huisje? Bij iedere toename van de grootte moest hij zien een nieuw, passend horentje te zoeken. Maar dan moest het ook mogelijk zijn een groeiserie te maken van slakkehuisjes, die eens door een Heremiet bewoond werden. In het aquarium werden diverse slakkehuisjes aangeboden aan een heremiet en de kinderen beleefden de vreugde, dat het dier ging proberen of er onder dat aanbod geen 'jasje' was, dat hem beter paste.

Roofslakken als Tepelhorens boren gaatjes in de bewoonde schelpen om het dier, dat binnenin zit te pakken te krijgen. In

de Halfgeknotte en in de Stevige strand-schelp vind je ze vaak; zeldzamer in Zaagjes en Nonnetjes. De kinderen leren gericht te zoeken als ze op deze dingen gaan letten, die iets te maken hebben met de wijze waarop de dieren leefden en - in dit geval - aan hun eind kwamen.

De mogelijkheden om met kinderen aan het strand iets te doen, zijn hiermee lang niet uitgeput. En het plezierige is, dat daar geen pluk- of verzamelverbod bestaat: het kind kan er zijn drang naar zoeken en verzamelen naar hartelust uitleven. Fijn, dat we dat strand nog hebben!

Adres van de schrijver:

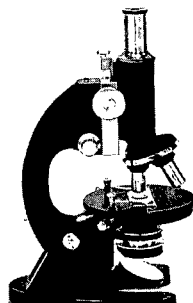
EUROMEX MICROSCOPEN

voldoen optisch en mechanisch aan de hoogste eisen en zijn ongekend laag in prijs

EUROMEX MICROSCOOP TYPE SA

- zwaar, omklapbaar statief
- dubbele preparaatbeveiliging
- revolver met 3 openingen
- huygens oculairen 5X, 10X en 12,5X
- achr. objectieven 10X en 40X
- compleet in houten kist met slot
- prijs f 275, — + 18% BTW

EUROMEX MICROSCOOP TYPE LM

- zwaar, omklapbaar statief
- dubbele preparaatbeveiliging
- draai- en centreerbare tafel
- huygens oculairen 6X, 10X en 15X
- achr. objectieven 5X, 10X en 60X
- grote verstelbare condensor
- compleet in houten kist met slot
- prijs f 425, — + 18% BTW

Op aanvraag zenden wij U gaarne onze folders van microscopen, stereo-microscopen en microtomen

EUROMEX

J. Israëlslaan 6, ARNHEM, Tel 085-421251